

Meer tinhaken

Reactie en aanvulling op Toon Opdam

In *De Beeldenaar* 2008-5 beschreef Toon Opdam zijn ‘overdenkingen bij een tinhaak’. Na met grote belangstelling dit artikel te hebben gelezen, voelde ik de behoefte hierop een aanvulling en reactie te geven. Mij schoten onmiddellijk de munten van Overijssel te binnen die ook een dergelijke afbeelding van een haak dragen. Helaas komen deze er in het artikel bekaaid af. Er wordt alleen even kort naar verwezen in noot 4 met de opmerking dat zij niet in het kader van het artikel passen, omdat deze munten van later datum zijn en de haak niet in stijl overeen komt. Een tinhaak is volgens mij een tinhaak en zoveel verschillen zijn er nu ook weer niet in stijl als wordt beweerd. Ook komt de afbeelding van twee gekruiste tinhaken voor op munten van de stad Groningen geslagen door muntmeester Rogier (of Rosier) Alberts Ritsema (muntmeester van 1623 tot 1649). Het teken is goed te zien op een prachtige gouden afslag van een zogenaamde langrok uit 1626, afgebeeld op de site van de numismatische kring Groningen.¹

In het artikel probeert Toon Opdam de reden te achterhalen van het plaatsen van een tinhaak op de munten van o.a. Bergh, Batenburg, Nijmegen en Vianen. Hem viel op dat de tinhaak of haken uitsluitend voorkomen op de munten met de afbeelding van een leeuw, uitgezonderd Vianen. In het boek *De stedelijke muntslag te Deventer en Nijmegen 1528/43- 1591* van Stefan Gropp is iets te lezen over de invoering te Nijmegen van de hele en halve daalders van het type met de leeuw.² Het nu volgende is een samenvatting uit dit boek: omdat het muntprivilege van Nijmegen van de kant van het Duitse rijk werd bedreigd

besloot het stadsbestuur zich meer te conformeren aan de Brusselse regering van de landsheer van dat moment: koning Philips II. De landsregering had al sinds 1539 aangedrongen op het plaatsen van een leeuw op de munten die werden geslagen in de Oost-Nederlandse stedelijke munthuizen. Het Nijmeegse stadsbestuur gaf muntmeester Derrick Vlemminck dan ook op 17 december 1563 toestemming om de beschermheilige door een leeuw te vervangen. Zo konden zij hun verbondenheid tonen met de landsheer en de overige Habsburgs-Nederlandse gewesten. Een bijkomstigheid was nu dat de daalders in de aangrenzende Duitse gebieden niet zo makkelijk meer als emissies van de stad Nijmegen werden herkend. Tot zover wat bij Gropp staat geschreven. Blijkbaar hebben Bergh en Batenburg identieke maatregelen genomen en aansluiting bij de Brusselse regering gezocht omdat ook hun muntprivilege vanuit het Duitse rijk werd bedreigd. Hier vinden wij dus de mogelijke reden van het aanbrenge van het symbool tinhaak/haken. Om de munten met de gewijzigde beeldenaar toch in het Duitse rijk te kunnen blijven slijten hebben de muntmeesters deze munttypen blijkbaar laten voorzien van het symbool tinhaak/haken dat in het Duitse rijk veelvuldig voorkwam. De reden was hier dus volgens mij het vergroten van de kans op acceptatie. Dat dergelijke, ogenschijnlijk kleine toevoegingen, zeer belangrijk waren blijkt uit het volgende. In 1589 had muntmeester Alewijn van Gelderland toestemming gekregen om hele en halve leeuwendaalders aan te munten. In een brief d.d. 11 mei 1589 schrijft Alewijn aan de raden en het hof van Gelderland:

KEES
PANNEKEET

‘die van Dordt (de munt van Holland te Dordrecht) die setten een roosken recht boven de groote leeuw zijn hoofd, ende wy hebben gesedt boven den grooten leeuw zijn hoofd een Jerusalems kruysken ende de gemeen man die ziet terstont naer het roosken, dat de Dortse boven den leeuw zijn hoofd heeft, ende wat de roos daer niet en heeft, dat willen zy niet ontfangen voor eenen goeden Hollantsen daelder. Die van Campen maecten den manier van een roos boven de leeuw ende die van Hooren maecten oock een roos boven de leeuw: alsoe begeren mijn cooplyden, die by mijn leveren, zoe ick begeer, dat zy langer leveren, zoe moet ick oock den leeuw een roos boven ‘t hoofd maecten, want anders conen zy den daelder niet uutghen’. Hij schrijft verder: ‘Gunstighe, edele heeren, alsoe wy uut kracht van de vochdy van Gelre moghen voeren een dystelbloem, zoe hebben wy de dystelbloem gestelt op onse rozenobel, voorheen by ons geslagen, ende daeromme hebbe ick den isersnyder belast te maecten de dystelbloem recht zoe die op onse rozenobel eerst es gestelt, ende dat sal ons zoveel doen als een roos ende dat mogen wy met eeren doen ende dat sal onsen daelder zoe gewillich maecten als den Hollantse daelder, te Dort geslagen’. Reeds op 13 mei 1589 kreeg hij toestemming om dit teken voortaan te gebruiken op de leeuwendaalders. Van februari tot halverwege mei 1589 zijn de leeuwendaalders dus geslagen met het zgn. ‘Jerusalems kruysken’ boven de leeuw. Daarna met een zogenaamde ‘mispelbloem’ boven de leeuw. Hier uit blijkt dat het, voor de muntmeester en

zijn leveranciers van edelmetaal althans, zeer belangrijk was wat voor bijteken er op zijn munten stond om de acceptatie te vergroten. Ik ben dan ook sterk de mening toegedaan dat het ook zo was voor de munten met de leeuw van Bergh, Batenburg en Nijmegen. De enige uitzondering is hier Vianen, mogelijk is ook hier toch ook de reden geweest het vergroten van de acceptatie door het navolgen van wat de andere muntmeesters deden.

Door de later geslagen munten die ook de afbeelding van een tinhaak/haken dragen buiten beschouwing te laten, heeft Toon Opdam mijns inziens onbedoeld een zekere scheiding aangebracht in het hoe en waarom van de tinhaak. De afbeelding van de tinhaak/haken op de Overijsselse en Groninger munten moeten m.i. gezien worden als muntmeestertekens. Daarmee wijken zij alleen af van de voorgaande munten door de reden van afbeelden. De gebroeders Melchior en Balthasar Wijntgens, zonen van Balthasar de oude en muntmeesters van Overijssel van 1582 tot 1589, hebben op hun ‘Spaanse’ gouden dukaten naast een rozet ook twee gekruiste tinhaken gebruikt. Hun broer en opvolger Hendrik Wijntgens, muntmeester van 1590 tot 1611, heeft ook gebruik gemaakt van een rozet en sporadisch van een tinhaak. De gouden dukaten hadden geen afbeelding van een tinhaak nodig ter acceptatie. De gouden dukaat was een algemeen gewaardeerde en geaccepteerde munt. De duit geslagen onder Hendrik Wijntgens met de afbeelding van een tinhaak in de tulpkrans was een inmiddels zo sterk ingeburgerd ‘Nederlands’ muntstuk met een zo duidelijk aangegeven herkomst dat een munthaak ook hier niet gezien kan worden als teken voor het vergroten van de acceptatie in een ander land.

De muntmeesters uit het geslacht Wijntgens lijken in de begintijd van hun opkomst zoekende te zijn geweest naar een muntmeesterteken. De gebroeders

Overijssel, dukaat met het muntmeesterteken twee gekruiste muntbaken of tinbaken (foto: muntbandel G. Henzen)

Melchior en Balthasar junior gebruikten van 1582 tot 1589 twee gekruiste tinhaken op hun Overijsselse dukaten. Mogelijk kan de dubbele uitvoering een verwijzing zijn naar twee muntmeesters maar dit is hoogst speculatief. Hendrik Wijntgens heeft tussen 1590 en 1611 sporadisch nog een tinhaak gebruikt maar meestal een rozet. Daarna wordt gedurende de zeventiende eeuw uitsluitend nog een rozet maar ook een lelie gebruikt door diverse leden van de familie. De lelie is afkomstig uit het wapen van de familie en is afgebeeld op een glas in lood raam in de muntentoren te Deventer.³ Het wapen wordt toegeschreven aan Balthasar Wijntgens die van 1555 tot 1586 muntmeester van de stad Deventer was. Voorzover mij bekend heeft hij de lelie nooit gebruikt op zijn munten. Als muntmeester van de driesteden gebruikte hij soms een granaatappel en soms een klaverblad. Het klaverblad werd ook gebruikt door zijn voorganger aldaar, Willem van Viersen. Een meer uitgebreid wapen dat wordt beschreven, is dat van ene Joannes Wijntgens: 'een schild van goud, beladen met een lelie van keel, gedekt met een helm, ten helmteken voerende eene lelie van keel in een krans van druiventakken met vruchten in natuurlijke kleur'. Deze informatie staat in het album amicorum van Marcus Gualtherus gedateerd 18 september 1606.

Over de Groninger muntmeester Ritsema heb ik weinig informatie kunnen vinden behalve dat hij mogelijk afkomstig is uit Noordhoorn of Stitswerd.

Overijssel, duit (z.j.) met links en rechts in de bloemkrans een tinbaak waar normaal 2 bollen staan afgebeeld (particuliere collectie)

Zijn broer Lambertus Alberti Ritsema was in 1620 predikant te Bierum en noemde zich daarom later Bieruma.⁴ Een familiewapen heb ik niet kunnen vinden. Mogelijk had hij er geen en heeft hij om zijn munten te kunnen herkennen de afbeelding van twee gekruiste tinhaken gebruikt als muntmeesterteken.

Tot zover mijn overdenkingen over dit onderwerp, net als Toon Opdam hoop ik dat er meer mensen zijn die hier over nagedacht hebben of willen denken en hun ideeën op papier willen zetten. ■

Kees Pannekeet heeft een brede interesse in de numismatiek en is gespecialiseerd in het kopergeld geslagen in de periode 1500-1800. Daarnaast verzamelt hij Braziliaanse munten. Van zijn hand verschenen diverse publicaties over provinciale munten en recent een inleiding in de Romeinse numismatiek.

NOTEN

1. De site van de numismatische kring Groningen (www.numismatischekringgroningen.nl) bevat een catalogus van munten geslagen door de stad Groningen en de Groninger Ommelanden.
2. STEFAN GROPP *De stedelijke muntslag te Deventer en Nijmegen 1528/43-1591, Stedelijk particularisme tegen Habsburgs centralisme in de oostelijke Nederlanden* (Verloren, Hilversum 2004) 211.
3. PH.F.W. VAN ROMONDT *De Nederlandsche Leeuw* 33 (1915) 7/8 en 9.
4. www.meertens.nl/nfd/detail_naam.php?naam=Ritsema